

УДК 332.341

*Аспір. І.Я. Фабін¹ – НЛТУ України, м. Львів;
студ. А.Р. Попик – Львівський НУ ім. Івана Франка*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто економічну сутність поняття "економічної безпеки". Представлено світовий та вітчизняний досвід визначення сутності категорії. Наведено три рівні трактування поняття. Визначено методики оцінювання економічної безпеки.

Проведене дослідження дає достатню теоретичну базу для майбутнього більш ґрунтовного вивчення поняття і можливість більшого вивчення питань, що стосуються оцінювання економічної безпеки на всіх рівнях.

Ключові слова: економічна безпека, оцінювання економічної безпеки, індикатори, порогові значення.

У сучасних умовах розвитку світового господарства дослідження питань щодо економічної безпеки як держави, так і окремого суб'єкта господарювання набувають пріоритетного значення. Особливо важливим це є на державному рівні, адже економічна безпека однієї держави безперечно впливає на безпеку сусідніх держав у всіх її проявах.

Питання дослідження економічної безпеки вивчають багато закордонних та вітчизняних науковців, серед яких З.С. Варналій, А.С. Гальчинський, В.М. Гесць, М.М. Єрмошенко, Я.А. Жаліло, В.І. Мунтіян, Пастернак-Таранушенко, В.Т. Шлемко, А.І. Архипов, А.Г. Светлаков, В.К. Сенчагов та ін.

Економічна безпека – це основа національної безпеки країни. Це поняття використовують сучасні європейські та американськими економісти, яке відображає підвищення значущості гарантування безпеки у всіх сферах життя людства й особливо в економіці через зростання у світі ролі чинників ризику, невизначеності, випадковості і взаємозалежності.

Це поняття має складну, багатопланову структуру й означає:

- по-перше, спроможність економіки підтримувати суверенітет країни і геополітичне становище у світі, самостійно визначати політику в економічній сфері та пристосовуватися до умов розвитку, що склалися;
- по-друге, системне оцінювання стану економіки з позиції захисту національних інтересів країни;
- по-третє, здатність і бажання органів влади протистояти загрозам та викликам шляхом підвищення ефективності управління та створення сприятливих умов для розвитку конкуренції та підприємницької діяльності в межах дотримання корпоративних правил; зміцнення законодавчо та судової влади, більш раціональної діяльності податкової системи на основі поєднання інтересів суб'єктів країни та центру; створення економічних і правових умов, які усувають криміналізацію; використання міжнародних стандартів функціонування сучасної ефективної держави.

Таким чином, на думку закордонних фахівців, ключовим у понятті економічної безпеки є гарантування незалежності країни та свободи у прийнятті рішень як у внутрішньополітичній сфері, так і в міжнародних питаннях. Американські вчені вважають, що економічна безпека повинна відповідати двом умовам:

¹ Науковий керівник: доц. Дідович І.І., канд. екон. наук

- по-перше, це збереження економічної незалежності країни, спроможності приймати рішення для задоволення власних інтересів у питаннях щодо розвитку господарства;
- по-друге, це можливість забезпечити вже досягнутий рівень життя населення та вжити необхідних заходів для його подальшого підвищення.

Економічна безпека – визначальна складова національної безпеки України. Визначення та алгоритм розрахунку рівня економічної безпеки держави є закріпленими на законодавчому рівні. Так, у методиці розрахунку рівня економічної безпеки України визначено, що економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [8].

Проблема економічної безпеки України почала викликати підвищений інтерес учених в 90-ті роки минулого століття, що передусім було спричинене погіршенням соціально-економічного становища країни, істотним ослабленням її економічних позицій у світі. Були певні спроби сформулювати концепцію економічної безпеки, визначити її складові та загрози, оцінити найважливіші наслідки цих загроз економічної безпеки, окреслити стратегію й конкретні заходи її забезпечення.

Унаслідок сформувався широкий спектр досліджень практично зі всіх питань, які стосуються економічної безпеки, починаючи від визначення поняття й завершуючи спробами дати кількісну оцінку стану й динаміки економічної безпеки країни. Однак, у науковій літературі так і не було вироблено єдиного визначення поняття економічної безпеки. В.М. Геєць визначає, що економічна безпека – це провідна складова національної безпеки, яка відображає причинно-наслідковий зв'язок між економічною могутністю країни, її воєнно-економічним потенціалом та національною безпекою [13].

Так, згаданий вище автор у роботі [9] зазначає, що економічна безпека держави визначається як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

Я. Жаліло економічну безпеку трактує, як "складну багатфакторну категорію, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб власного населення держави на якомусь визначеному рівні, з метою протистояння дестабілізуючій дії різноманітних чинників, внутрішніх та зовнішніх, а також з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання" [4].

Науковці А. Степаненко і М. Герасимов під економічною безпекою розуміють такий стан економіки, що забезпечує її зовнішню і внутрішню стабільність [15]. Єрмошенко М. в своєму дослідженні звертає увагу на те, що у поняття "економічна безпека" входить "і власне економічна безпека, і фінансова, і соціальна, і екологічна, і науково-технологічна та ін." [2].

Пастернак-Таранушенко Г. трактує економічну безпеку як "стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для

гідного життя її населення, перспективного розвитку в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців" [12]. Це трактування є вужчим, проте, водночас, підтверджує те, що держава повинна сприяти посиленню безпеки кожного її суб'єкта, що, своєю чергою, допомагатиме зміцненню її загального потенціалу.

У монографії науковця В.І. Мунтіяна здійснено системне та всебічне наукове дослідження проблеми економічної безпеки України як провідної складової національної безпеки. На думку автора, основними складовими економічної безпеки України є сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча, демографічна безпека та ін. [10]. Економічна безпека є вирішальним, основоположним поняттям національної безпеки, яка водночас нерозривно залежить і взаємодіє з іншими її складовими (оборонною, політичною, інформаційною, інтелектуальною, правовою тощо).

Економічну безпеку як характеристику системи може бути трактовано як здатність, готовність, спроможність певного суб'єкта захищати свою діяльність від негативного впливу зовнішнього середовища, а також усувати різноваріантні прояви загрози [1-3, 19]. Також варто зазначити, що трактування економічної безпеки відбувається на трьох рівнях, які відображено в працях сучасних дослідників:

- як сукупність умов і чинників, які забезпечують поступовий, сталий, ефективний розвиток економіки підприємства (організації) як у поточному періоді, так і в довготерміновій перспективі (мікроекономічний рівень) [5];
- як сукупність умов і чинників, які забезпечують стабільність економічного стану галузей території, стійкість виробництва й соціальної ланки, підвищення рівня життя населення, а також спроможність протистояти виникненню залежності від чинників зовнішнього середовища (мезоекономічний рівень) [22];
- як сукупність умов, за яких країна здатна у довготерміновому режимі задовольняти свої інтереси і потреби, генерувати інноваційні зрушення в економіці, протистояти зовнішнім загрозам та використовувати національні конкурентні переваги (макроекономічний рівень) [6].

Важливим є питання визначення сутності економічної безпеки, проте не менш важливим є з'ясування того, як відбувається оцінювання такого складного явища сучасної економіки будь-якої держави світу. Для оцінювання економічної безпеки держави запропоновано такі методи [20]:

- розрахунок основних макроекономічних показників та їхнє порівняння з пороговими значеннями, яких приймають на рівні не нижче середньосвітового;
- оцінювання темпів економічного зростання основних макроекономічних показників країни та динаміки їхньої зміни;
- методи експертної оцінки, які використовують для описання кількісних і якісних характеристик досліджуваних процесів;
- метод аналізу й оброблення сценаріїв;
- методи оптимізації;
- теоретико-гральні методи;
- кориснісні методи;
- методи розпізнавання образів;
- методи теорії нечітких систем;

- методи багатомірного статистичного аналізу.

Автор [18] зазначає, що "показники соціально-економічного розвитку водночас є й індикаторами останнього. Вихід значень таких показників за певні межі, які відповідають сталому рівню системи, свідчить про реалізацію тих чи інших ризиків її розвитку".

Практику застосування різних методів оцінювання рівня економічної безпеки широко відображено як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі. До одних із перших проектів можна віднести барометр економічної кон'юнктури (У. Пірсон, У. Мітчел, 1916 р.) [25], який сьогодні широко використовує Національне бюро економічних досліджень США. Також до інших закордонних досліджень доцільно віднести класифікацію Дж. Де ла Торра і Д. Некара [21], в якій показники безпеки розподілено на дві групи – економічні та політичні, кожна група, своєю чергою, поділяється на внутрішні та зовнішні підгрупи.

Стан фінансової безпеки характеризується певними показниками – індикаторами. Кожен з індикаторів має своє граничне (найменше чи найбільше) значення. Граничні значення індикаторів А.І. Сухоруков [16] називає "пороговими" і вважає, що відхилення фактичного значення індикатора від порогового свідчить про необхідність профілактики або усунення причин, які спричиняють ці відхилення.

Порогові значення індикаторів визначають залежно від специфіки досліджуваного явища. Їх, безперечно, не можна визначити точними розрахунками, а можна визнати за допомогою експертів та їхнього досвіду. Під час визначення порогових значень фінансової безпеки України потрібно враховувати також граничні рівні критеріїв, встановлених для країн – кандидатів на вступ до ЄС [16].

Проблема оцінювання рівня економічної безпеки поширилась у російській економічній літературі. Однією з найбільш вагомих розробок тут є концепція Е.А. Олейнікова [24], який запропонував розширену диференціацію індикаторів економічної безпеки на основі системи ознак. Значного поширення набула система показників, яку підготував С.Ю. Глазьев, яка є кількісним співвідношенням близько 40 народногосподарських індикаторів економічної безпеки із їхніми відповідними граничними значеннями [23].

Досить схожими є погляди більшості українських фахівців, які досліджують проблеми оцінювання рівня національної економічної безпеки. Мунтіян В.І. вважає, що критерії економічної безпеки диктують вибір певних показників економічної безпеки об'єкта дослідження, які будуть описувати і характеризувати еволюцію відтворення ринку, рівень його кількісних і якісних параметрів у системі світової статистики [10]. Шлемко В.Т. та І.Ф. Бінько [17] пропонують виділити 12 основних індикаторів, які відображають фактичний стан економічного розвитку держави. Здобутком авторів Концепції економічної безпеки України [7], яка діяла до ухвалення Закону України "Про основи національної безпеки", є розрахунок інтегрального показника економічної безпеки та його прогноз. Це стало основою для розроблення Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [8], в якій встановлено

перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки.

За умов сучасної фінансової кризи методологічні положення щодо визначення рівня економічної безпеки потребують подальшого вдосконалення. Виконане дослідження дає достатню теоретичну базу для майбутнього ґрунтовнішого вивчення поняття і можливість більшого вивчення питань, які стосуються оцінювання економічної безпеки на всіх рівнях.

Література

1. **Губський Б.В.** Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. – К., 2001. – 122 с.
2. **Єрмошенко М.М.** Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К. : Вид-во КНТЕУ, 2001. – С. 26, 56-61, 309.
3. **Жаліло Я.А.** Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації // Стратегії національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Вид-во "Сантисага", 2001. – С. 141-142.
4. **Жаліло Я.А.** Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія. – К. : Вид-во НІСД, 2003. – С. 53-87.
5. **Журавльова Т.А.** Забезпечення економічної безпеки фінансового розвитку підприємства / Т.А. Журавльова, М.Н. Кочевой, Л.І. Кочева // Вісник технологічного ун-ту "Полілля". – Сер. 2, Економічні науки. – 2004. – Вип. 1 (Ч. 2, Т2). – С. 169–172.
6. **Конституція України.** – К. : Вид-во "Преса України", 1997. – 80 с.
7. **Концепція економічної безпеки України /** Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во "Логос". – 1999. – 56 с.
8. **Методика розрахунку рівня економічної безпеки України,** затверджена наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р., № 60.
9. **Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство /** В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк / за ред. В.М. Гейця : монографія. – Х. : Вид-во "ІН-ЖЕК", 2006. – 240 с.
10. **Мунтіян В.І.** Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1999. – С. 37.
11. **Пастернак-Таранушенко Г.** Економічна безпека держави: Проблеми та механізми їх розв'язання / Г. Пастернак-Таранушенко // Вісник НАН України. – 2004. – № 11-12. – С. 67-73.
12. **Пастернак-Таранушенко Г.А.** Економічна безпека держави / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. – С. 112.
13. **Перехідна економіка /** за ред. В.М. Гейця. – К., 2003. – С. 438-509.
14. **Прокопшина О.В.** Обґрунтування підходів до визначення поняття "економічна безпека підприємства" / О.В. Прокопшина // Вісник Академії митної служби України. – 2006. – № 4. – С. 23-25.
15. **Степаненко А.** Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39-54.
16. **Сухоруков А.І.** Фінансова безпека держави : навч. посібн. / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – С. 73.
17. **Шлемко В.Т.** Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К., 1997. – 143 с.
18. **Шубравська О.В.** Основні індикатори та ризики соціально-економічного розвитку України / О.В. Шубравська // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 8(50). – С. 25-33.
19. **Архипов А.** Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36-44.
20. **Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность)** / под ред. Е.А. Олейникова. – М. : ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. – С. 59.
21. **Подколзина И.А.** Проблемы дефиниции и оценки политического риска в зарубежных исследованиях / И.А. Подколзина // Вестник МГУ. – Сер. 12. Политические науки. – 1996. – № 5. – С. 31.

22. Светлаков А.Г. Стратегия экономической безопасности регионального агропромышленного комплекса: теория, методология и практика : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.05: Екатеринбург, 2007. – 44 с.
23. Экономическая безопасность России: Общий курс : учебник / под ред. В.К. Сенчагова. – 2-е изд. – М. : Изд-во "Дело", 2005. – 80 с.
24. Экономическая и национальная безопасность : учебник / под ред. Е.А. Олейникова. – М. : Изд-во "Экзамен", 2005. – 768 с.
25. Mitchell W.C. What Happens during business cycles. – N.-Y., 1951. – 345 p.

Фабин И.Я., Попык А.Р. Теоретические подходы к определению сущности и оцениванию экономической безопасности государства

Рассмотрена экономическая суть понятия "экономической безопасности". Представлен мировой и отечественный опыт определения сущности категории. Приведены три равных трактовки понятия. Определены методики оценивания экономической безопасности. Проведенное исследование дает достаточную теоретическую базу для будущего более обстоятельного изучения понятия и возможность большего изучения вопросов, которые касаются оценивания экономической безопасности на всех уровнях.

Ключевые слова: экономическая безопасность, оценивание экономической безопасности, индикаторы, пороговые значения.

Fabin I.Ya., Popyk A.R. Theoretical approaches to determination of essence and evaluation of economic safety of state

Economic essence of notion "economic safety" is considered on this article. World and Ukrainian experience of determination of category essence is presented. Three level interpretation of notion are resulted. Methods of evaluation of economic safety are definite.

The conducted research gives a sufficient theoretical base for the future of more detailed study of concept and possibility of greater study of questions which touch the evaluation of economic security on all of levels.

Keywords: economic safety, evaluation of economic safety, indicators, threshold values.

УДК 630*905

Магістр Л.Г. Чуфін;

доц. Л.О. Малик, канд. экон. наук – НЛТУ України, м. Львів

**СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТОРГІВЛІ НЕДЕРЕВНИМИ
ЛІСОВИМИ ПРОДУКТАМИ**

Висвітлено зарубіжний досвід організації використання лісових недревних ресурсів та шляхи їхньої ефективною реалізації, а також доведено актуальність і важливість на сьогодні дослідження цієї проблеми. Розкрито інструменти маркетингу для успішної торгівлі на регіональних, національних і місцевих ринках з урахуванням ризиків та вигод, які будуть отримані. Обґрунтовано вибір оптимальних стратегій маркетингу для збільшення міжнародної торгівлі недревними ресурсами лісу.

Ключові слова: лісові недревні рослинні ресурси, міжнародна торгівля, видача свідоцтв, стратегії маркетингу.

Актуальність проблеми. Дослідження щодо використання недревних лісових ресурсів, особливо в умовах економічної кризи, необхідні у зв'язку зі зверненням світової спільноти до перегляду світогляду у використанні лісів, екологізації продуктів харчування. Використання недревних лісових продуктів, його механізм, обсяги проблеми та перспективи залишаються актуальними як для підприємств лісового господарства, так і для малого та середнього бізнесу, а також для населення.